

— **Doktorská práce Evy Justinové a její ideové a politické zázemí**

Úvod a terminologie

Za nacistického Německa bylo prioritou politiky založené na rasistické ideologii odstranit „elementy německému obyvatelstvu cizí“. Mezi ty patřili i „Cikáni“. Proto byly hned na začátku uvolněny prostředky a personál na jejich výzkum, registraci, systematickou diskriminaci a represi. Ústředním orgánem „řešení cikánské otázky“ se stalo „Rasově-hygienické a populačně-biologické výzkumné středisko“, a hlavní odbornou pracovnící Eva Justinová. Byla pověřena „zmapováním Cikánů“, vystavováním posudků na ně pro různé úřady včetně policie, a zřejmě i vypracováním doktorské práce na téma „cikánských dětí“. Za dobu svého působení nashromáždila Justinová pozoruhodné množství materiálu, z něhož by bylo možné čerpat přinejmenším zajímavé historické a genealogické informace. Bohužel, výsledky jejího bádání, její komentáře a ideologická hodnocení se staly součástí komplexního mechanismu, který nakonec zkoumané německé Sinty a Romy – „obyvatelstvo cizího druhu“ zlikvidoval. Ať tedy autorka sama chtěla či nechtěla, svou prací ospravedlňovala genocidu Romů. Eva Justinová, přezdívaná mezi Romy Loli čhaj, je v historické literatuře zmiňována jako nacistka, která má na svědomí smrt stovek a stovek Romů. K deportacím Sintů a Romů do koncentračních táborů přispěla kromě jejich „odborných posudků“ i její doktorská práce, kterou obhájila v roce 1943. Tou se chceme podrobněji zabývat.^{1,2}

1 Citace z doktorské práce E. Justinové uvádíme odkazem na stránku. Na „Světovou kroniku Cikánů“ Reimara Gilsenbacha (1998) odkazujeme daty, nikoli stranami.

2 E. Justinová užívá v souladu s obecným územ té doby apelativum Cikán (Zigeuner). V citacích a parafrázích je užíváme rovněž, jinak hovoříme o Sintech, resp. Romech.

Pozadí doktorské práce Evy Justinové

Ideové pozadí

Klíčovou obecně přijatou ideologií nacistické říše bylo rasové pojetí lidského společenství spojené s představou o hierarchii, v níž vlastní skupina zaujímá nejvyšší stupeň. Ideologie vyznávaná nacismem vznikla ze spojení obecných xenofobních a etnocentrických nálad s rasovými tezemi Arthura de Gobineau (1853)³ a s desinterpretací biologické teorie Charlese Darwina o zápasu živočišných druhů o přežití (1859). Pozorování zvířat ve volné přírodě byla mechanicky přenesena na jednotlivé skupiny člověka *homo sapiens* v organizovaných a civilizovaných podmínkách (tzv. sociální darwinismus). Úlohu druhu zde přebírá konstrukt rasy, pod kterou si zastánci rasové ideologie představují dědičnou vlastnost částečně se projevující v odlišném vzhledu a dovolující třdit lidi do skupin. Na německé akademické půdě byla rasová ideologie zastoupena dílem „Nástin výuky lidské dědičnosti“ autorů Erwina Baura, Eugena Fischera a Fritze Lenze.⁴

Podle hlavního představitele německé rasistické ideologie, Adolfa Hitlera, je rasa jedinou rozhodující a tvůrčí silou dějin: „Nejhlubší a konečný důvod zániku staré [tj. druhé, císařské německé] říše totiž spočíval v nerozpoznání rasových problémů a jejich významu pro dějinný vývoj národů.“⁵

Stejně jako de Gobineau připisuje i Hitler rasovému pudu hlavní roli při vzniku národů: „Pud zachování druhu je první příčinou vytváření lidských společenství.“⁶ Jako každý rasismus spojený s etnocentrismem připisuje i rasismus německý hlavní roli vlastní skupině, v tomto případě německému národu, árijské rase, jejímiž nejčistšími představiteli jsou Germáni – Němci: „Pokud by se lidstvo rozdělilo do tří skupin, a sice na zakladatele kultury, její nositele a její ničitele, připadal by pro první skupinu v úvahu zřejmě pouze Árijec. Od něho pocházejí všechny základy a nosné zdi všech lidských výtvorů...“⁷ Naopak „největší protiklad Árijce tvoří Žid,“⁸ který je „fermentem rozkladu [civilizace]“.⁹ Již A. de Gobineau rozlišuje tři podstatně rozdílné a nerovné rasy, kterými operují i pozdější rasoví teoretici, totiž bílou, žlutou a černou. Jeho teorií se inspiroval i německý rasismus v tvrzení,

3 Černý 1939, s. 8

4 Gilsenbach 1993, s. 299-300

5 Hitler 1924, s. 205

6 Hitler 1924, s. 110

7 Hitler 1924, s. 210

8 Hitler 1924, s. 217

9 Hitler 1924, s. 481

že v kráse, síle a inteligenci vede rasa bílá – v jejím rámci pak árijská –, a jediné bílá rasa tvoří dějiny.¹⁰

Sňatky s příslušníkem cizí rasy znamenají podle rasových teoretiků rozšíření cizího prvku do celé populace a jsou tudíž nežádoucí. „Každé rasové křížení vede dříve nebo později k zániku produktu smíšení...“¹¹ V tom Hitler přesně kopíruje A. de Gobineauovo varování před dalším rasovým křížením: „Z těchto sňatků, čím dále tím habnebnějších, se rodí zmatení, jež podobno zmatku pod věží babylonskou končí nejúplnější bezmocností a vede společnosti do nicoty, kterou nic nemůže vyléčit.“¹² „Národ zajde definitivně, a jeho vzdělanost s ním, toho dne, kdy prvotní etnický prvek se natolik rozštěpí a utone v přínosech ras cizích, že jeho schopnost působit nebude už nadále moci dostatečně dějstvovat...“¹³. „Silnější je určen k panování a neměl by splývat se slabším, aby nemusel obětovat svou vlastní velikost.“¹⁴ Proto platí, že „také manželství nemůže být samoúčelné, nýbrž musí sloužit rozmnožování a udržování druhu a rasy. Pouze toto je jeho smyslem.“¹⁵ Takovéto postoje se v nacistickém Německu staly obecně přijatým světonázorem:

| Eva Justinová. Z publikace R. Gilsenbacha „Oh Django, sing deinen Zorn“ |

- Na IX. mezinárodním kongresu kriminálních policií v červnu 1935 přednášel německý delegát o Cikánech. Tvrdil, že „cikánské rase“ je kočovný způsob vlastní a její sociální chování je dědičné. Ostatní delegáti neprotestovali a začali spolupracovat na založení „Mezinárodního střediska na potírání cikánského zlořádu“.¹⁶
- V prosinci 1933 vydala saská evangelicko-luteránská zemská synoda dokument, kde se v tezi pět praví, že „manželství mezi příslušníky různých ras je porušením Boží vůle“.¹⁷
- V časopise nacionálně-socialistického svazu lékařů žádal v srpnu 1938 MUDr. Karl Hannemann, aby Cikáni a Židé byli biologicky vymýceni jako krysy, štěnice a blechy.¹⁸

10 Černý 1939, s. 18-22, 42

11 Hitler 1924, s. 293

12 cit. v Černý 1939, s. 25-26

13 cit. v Černý 1939, s. 15

14 Hitler 1924, s. 206

15 Hitler 1924, s. 182

16 Gilsenbach červen 1935

17 Gilsenbach prosinec 1933

18 Gilsenbach srpen 1938

Rasová ideologie byla podkladem politiky, která určovala výstavbu národního státu: „Do centra obecného dění [národní stát] postaví rasu. Bude se starat o její čistotu. Dítě prohlásí za nejdrahocennější statek národa. Musí se postarat o to, aby plodil děti pouze ten, kdo je zdravý.“¹⁹ Pro „rasově čisté“ má národní stát dobýt nová území, kde „za tímto účelem zřízené rasové komise budou vystavovat jednotlivcům osídlovací atesty, které budou vázány na jejich stanovenou rasovou čistotu.“²⁰ Ve vystavování rasových atestů spočívala později hlavní náplň práce Evy Justinové. Nevystavovala je ovšem vyvoleným Němcům, ale „Cikánům a cikánským míšencům“.

Aplikací rasové teorie na Sinty a Romy se zabýval brzy po nástupu nacistů k moci Robert Ritter (viz dále). Na kongresu o otázkách populační vědy v Paříži na přelomu srpna a září 1935²¹ přednesl svou tezi o velice malé a neškodné „rasově čisté populaci“ Sintů, která vyžaduje fyzické oddělení od majority, a o „cikánských míšencích“, ze kterých vychází pro majoritu nebezpečný potenciál. Do kategorie „míšenců“ podle něho spadalo 90% Cikánů.²² „Míšence“ (ZM, něm. „Zigeunermischling“, cikánský míšenec) rozdělával dále podle toho, je-li víc předků německých (ZM–), nebo cikánských (ZM+). „Čistokrevní Cikáni“ obdrželi označení „Z“, ostatní „NZ“ (něm. „Nicht-Zigeuner“).

Klasifikace na „čisté“ Cikány a „míšence“ se objevovala postupně všude.

- V doktorské práci Evy Justinové (viz dále).
- V prováděcích předpisech k norimberským zákonům, tj. v Zákonu o ochraně krve a německé cti z 15. září 1935²³ a v Zákonu o dědičném zdraví z 18. října 1935,²⁴ kde se soustředí „Cikáni a cikánští míšenci“ uvádí soustavně.²⁵
- Ve výnosu Heinricha Himmlera z 8. prosince 1938 „o potírání cikánského zlořádu“ a „řešení cikánské otázky“,²⁶ postupně v následné terminologii policie,²⁷ matrik (od roku 1941²⁸), na úřadech práce,²⁹ při správě koncentračních táborů a ve vojenské správě.

19 Hitler 1924, s. 295

20 Hitler 1924, s. 296

21 Gilsenbach 28. srpna až 1. září 1935

22 Gilsenbach 20.1.1940

23 Gilsenbach 15.9.1935

24 Gilsenbach 18.10.1935

25 Gilsenbach 14.11.1935

26 Gilsenbach 8.12.1938

27 Gilsenbach 7.8.1941

28 Gilsenbach 30.10.1941

29 Gilsenbach 24.6.1942

- V rozkaze Heinricha Himmlera, který nařizoval oddělení SS „Dědictví předků“ (Ahnenerbe) zkoumat cikánský jazyk a zvyky a navázat bližší a „velmi pozitivní vztah“ k („čistým“) Sintům v Německu.³⁰
- Prováděcí pokyn k rozkazu Heinricha Himmlera ze 16.12.1942 o deportaci Cikánů do Osvětimi-Březinky, který z deportace výslovně vyňal na prvním místě „čisté“ Senty a Lallery, na druhém pak tzv. „dobré míšence“. Samotný rozkaz mezi jednotlivými „Cikány“ nerozlišoval.³¹
- 29. června 1944 úřady schválily žádost o uzavření sňatku mezi dvěma Lallery s tím, že ho považují za žádoucí. Manželství mezi Senty ze smíšených manželství naopak nebyla povolována již ani před válkou.³²
- V roce 1951, tedy šest let po pádu třetí říše, zveřejnil referent Střediska pro kriminální identifikaci a policejní statistiku spolkové země Bavorska názor, že „skuteční kriminálníci“ se najdou nejspíš mezi „cikánskými míšenci“.³³

| Doktorská práce E. Justinové.
Z publikace R. Gilsenbacha „Oh Django,
sing deinen Zorn“ |

Na toto oficiální označení vzpomíná i sintska pamětnice Märza Winter, sestra Lola Reinhardta: „Míšenci. Tak se to říkalo v říši. Míšanky byly moje dvě švagrové. Nebyly to pravé Cikánky. A ty vytáhli jako první.“³⁴

Rasová ideologie vnímala jako dědičné i „kriminální chování“. Ve zločincích viděla potomky předněmeckého obyvatelstva. Ředitel Rasově-politického úřadu NSDAP dr. Wolfgang Knorr pokládal za dědičnou i „neschopnost být součástí společnosti“ („Gemeinschaftsunfähigkeit“).³⁵

30 Gilsenbach 16.9.1942

31 Gilsenbach 16.12.1942, 29.1.1943

32 Gilsenbach 29.6.1944

33 Gilsenbach 15.3.1951

34 Reinhardt, s. 69

35 Gilsenbach 1939

Politický a institucionální rámec práce Evy Justinové

Politika státu se rasovou ideologií začala řídit ihned po převzetí moci nacisty. Byly zřízeny akademické, politické a policejní organizace určené k její aplikaci. Do rozhodujících postů se dostávali lidé, kteří dosud pracovali v příbuzných institucích. Např. psychiatr dr. Robert Ritter byl v polovině třicátých let vedoucím klinického domova pro mládež psychiatrické kliniky univerzity v Tybinkách,³⁶ kde publikoval studie o „asociálech“. Následně zažádal úspěšně o finanční podporu na práci o genealogii „cikánských bastardů“. Do vznikajícího týmu povolal Evu Justinovou, která byla jeho věrnou spolupracovnicí od roku 1936 až do konce války.

Robert Ritter vedl „Rasově-hygienické a populačně-biologické výzkumné středisko“³⁷ – které bylo formálně součástí Říšského úřadu pro zdraví – po celou dobu jeho existence (1936–1945). V rámci „šetření v oblasti kriminálně-biologického výzkumu dědičnosti, výzkumu asociálů a výzkumu skupin obyvatelstva cizího druhu“ se zabýval „výzkumem neusazeného obyvatelstva, tedy zvláště Cikánů a cikánských bastardů“ a hodlal zmapovat a zařadit všechny „Cikány a cikánské míšence“ podle „stupně smíšení“.³⁸

Výsledky mapování měly dodávat podklady k „potírání cikánského zlořádu“ a k „řešení cikánské otázky“ (viz tzv. Himmlerův základní výnos o Cikánech z 8. 12. 1938³⁹). Na podzim roku 1938 založilo Rasové středisko „archiv cikánských rodů“.⁴⁰ Ve všech nařízeních týkajících se registrace Sintů a Romů byla středisku přisuzována klíčová úloha. Středisko mělo významnou pravomoc i při rozhodování o akcích vůči Sintům a Romům, které prováděly místní úřady (např. jejich odbory péče o mladistvé) a úřady policejní. Z popudu střediska byla ve dnech 25.–27. října 1939 zorganizována velkoplošná záťahová akce, „i za cenu odkladu jiných úkolů“. Na tento „Stichtag“, jak záťahu říkali Sintové, a na „antropologická šetření“ vzpomínají Lolo⁴¹ i Angela Reinhardtovi.⁴²

Výsledkem registrací byla tzv. „posudková vyjádření“, tedy formuláře se zařazením jednotlivého „Cikána“ do rasových kategorií podle stupně jejich rasového smíšení. Po Himmlerově nařízení ze 7. srpna 1941 určovaly registrace postavení „posouzeného Cikána“ v německé společnosti.⁴³ Podle toho, do jaké kategorie byl zařazen, dostal větší či menší přiděl potravin, mohl či nemohl uzavřít sňatek, a byl dříve – či později – deportován do koncentrač-

36 V orig. „Klinisches Jugendheim der psychiatrischen Klinik der Universität Tübingen“

37 V orig. „Rassehygienische und Bevölkerungsbiologische Forschungsstelle“, dále jen Rasové středisko

38 Gilsenbach listopad 1936

39 V orig. „Zigeuner-Grunderlass“, Gilsenbach 8.12.1938

40 Gilsenbach podzim 1938

41 Reinhardt, s. 41–44

42 Krausnick 2001

43 Gilsenbach 7.8.1941

ního tábora. O moci Rasového střediska svědčí „posudkové vyjádření“ Evy Justinové nad skupinou pěti hudebníků z Maďarska (tedy cizinců), kteří odmítali spojení s „Cikány“, ale přesto mezi ně byli zařazeni.⁴⁴

Na shromažďování informací o „Cikánech“ se podílely Rasově-politický úřad (Rassen-politisches Amt) NSDAP, zemské úřady evangelické církve, nově zřízená zemská zpravodajská centra, kriminální policie na zemské, celostátní i celosvětové úrovni, a později i celoněmecké Říšské středisko na potírání cikánského zlořádu podřízené Říšskému úřadu kriminální policie.

Eva Justinová nebyla jen obyčejná pracovnice Rasového střediska. Když bylo úřadům pro mládež nařízeno, aby sestavily seznamy nezletilých Sintů v náhradní péči, oznámilo ministerstvo vnitra ve zvláštní depeši, že Evě Justinové má být za účelem splnění daného úkolu poskytnut celý aparát. Depese byla vydána krátce poté, co Eva Justinová dokončila na podzim 1942 šetření v dětském domově v Mulfingenu a krátce před její závěrečnou doktorskou zkouškou na jaře 1943.⁴⁵ Z toho lze usoudit na propojení Rasového střediska s aparátem Ministerstva vnitra. Přesto, že Rasové středisko bylo formálně podřízeno Říšskému úřadu pro zdraví, jeho skutečným zadavatelem a spolupracovníkem bylo RSHA (Reichssicherheits-hauptamt, hlavní říšský bezpečnostní úřad), tj. sloučená centrála policie a SS.

V únoru 1939, v návaznosti na registraci, navrhl Robert Ritter zřídit pro „čisté“ Sinty mobilní pracovní brigády, „míšenci“ pak měli být sterilizováni.⁴⁶ Na konferenci v lednu 1943 rozhodnutí o sterilizaci rozšířil i na případy lidí s převážně německými předky, a to i pokud žili v manželském svazku s Němcem. O „likvidaci prací“ (tj. krajním využití práceschopnosti s vědomým rizikem smrti), kterou v září předchozího roku navrhl dr. Goebbels,⁴⁷ se Ritter zřejmě nezmiňoval. Po Himmlerově příkazu ze 16. prosince 1942 (tzv. osvětimský výnos, „Auschwitz-Erlass“) odvezly transporty během let 1943 a 1944 všechny Sinty a Romy (kromě ojedinělých výjimek) do koncentračních táborů, kde byli vyhladověním, odepřením lékařské péče, týráním a cíleným vražděním zlikvidováni. V noci ze 2. na 3.8.1944 byli zavražděni všichni Sintové a Romové v Osvětimi-Březince II s výjimkou malého počtu práceschopných.⁴⁸

V návaznosti na „archiv cikánských rodů“ byl vytvořen archiv „asociálních a kriminálních rodů“, a to na půdě nově založeného Kriminalisticko-biologického ústavu bezpečnostní

44 Gilsenbach 10.7.1941. Posudkové vyjádření připojujeme za tímto článkem.

45 Gilsenbach 29.12.1942

46 Gilsenbach únor 1939

47 Gilsenbach 14.9.1942

48 Gilsenbach 2./3.8.1944

| Německé územněsprávní jednotky. Upraveno ze:
dtv-Atlas zur Weltgeschichte, München 1977 |

policie.⁴⁹ Pod vedením Roberta Rittera⁵⁰ měl registrovat všechny osoby „neschopné býti členy společností“.

Každý rok zveřejňovalo Rasové středisko aktuální údaje o počtech evidovaných osob a jejich zařazení. V březnu 1943 prohlásilo registraci za téměř dokončenou: podle zprávy dr. Rittera bylo do 31.1.1944 vystaveno souhrnně 23.822 „posudkových vyjádření“. Ritter nicméně trval na dalším pokračování aktivit Rasového střediska, jehož úkolem teď mělo být přešetřování (a v podstatě odmítání) žádostí „Cikánů“ o propuštění z koncentračních táborů.⁵¹

Současně pátral Hlavní říšský bezpečnostní úřad RSHA v lednu 1944 po „cikánských“ dětech v náhradní péči s cílem deportovat je do Osvětimi. Nově vystavená „posudková vyjádření“ jsou doložena ještě z 15. listopadu 1944.⁵²

Spisy Rasového střediska a „posudková vyjádření“ s osobními údaji téměř 24.000 Sintů a Romů předala Eva Justinová Rudolfo Uscholdovi, referentovi ze Střediska pro kriminální identifikaci, policejní statistiku a policejní zpravodajství spolkové země Bavorska.⁵³ Ten uveřejnil roku 1951 tvrzení, že „Cikáni zůstali duševně na úrovni primitivního nomadizujícího přírodního kmene“, že „cikánské osoby jsou převážně kriminálně činné a asociální“ a že „skuteční kriminálníci“ se najdou nejčastěji mezi „cikánskými míšenci“.⁵⁴

V roce 1964 se archiv Rasového střediska dostal do rukou „rasovému badateli“ dr. Arnoldovi, který s ním pracoval a předal ho při odchodu do důchodu r. 1974 univerzitě v Mohuči. V červnu 1980 byl tajně převezen do univerzitního archivu v Tybinkách a po jeho obsazení sintsými aktivisty pod dohledem transportován do spolkového archivu v Koblenzi.⁵⁵

49 V orig. „Kriminalbiologisches Institut der Sicherheitspolizei“.

50 Gilsenbach 21.12.1941

51 Gilsenbach 6.3.1944

52 Gilsenbach 15.11.1944

53 Gilsenbach 21.5.1949

54 cit. v Gilsenbach 15.3.1951

55 Rose 1987, s. 130

Život Evy Justinové

Eva Justinová se narodila 23.8.1909 v Drážďanech. V roce 1933 maturovala, pracovala jako zdravotnice, a od roku 1934 začala působit v klinickém domově pro mládež při Univerzitě v Tybinkách. Jejím vedoucím byl Robert Ritter. Toho následovala v roce 1936 do Rasového střediska, kde zůstala do konce války. Kromě R. Rittera byla jedinou osobou, která směla popisovat „posudková vyjádření“ o „Cikánech“, a to dokonce ještě předtím, než získala akademický titul.

Na aktivity Evy Justinové během záťahových akcí a v koncentračních táborech si vzpomínají pamětníci, kteří genocidu přežili.⁵⁶ Vypovídají o tom, že s nimi úředníci včetně Evy Justinové zacházeli krutě, že jim vyhrožovali deportací do koncentračních táborů, a že některé ostržili dohola. Někteří pamětníci naopak mluví o tom, jak se Eva Justinová chovala kamarádsky a snažila se získat přízeň Sintů tím, že s nimi mluvila romsky. Tak lze vysvětlit, že jí Sintové v berlínském ghettu Berlín-Marzahn⁵⁷ říkali „Lolitschai“ (Loli čaj). Atributem „loli“ (rudá) poukázali na její rezavé vlasy, ale výraz „čaj“ bývá v romštině vyhrazen pro romskou dívku. Pro německou dívku by zvolili výraz „rakli“, „gádži“ nebo „cháli“. Podle Reimara Gilsenbacha má výraz „Lolitschai“ konotaci „kurva“.

Na podzim 1942 přijela Eva Justinová do katolického dětského domova „St. Josephspflege“ (Péče sv. Jozefa) v Mulfingenu ve Virtembersku. Během šesti týdnů přišla několikrát pozorovat a měřit děti v ústavní péči. Většina rodičů zadržených dětí byla v té době v koncentračních táborech. Děti samotné potkal stejný osud jen o rok a půl později: 12.5.1944 bylo 39 dětí z dětského domova „St. Josephspflege“ deportováno do Osvětimi-Březinky.⁵⁸ Přežily čtyři. Kromě nich se zachránila i Angela Reinhardtová, protože sestry využily chybu v registraci a nepředaly ji do transportu. Její vzpomínky sepsal německý spisovatel a novinář Michail Krausnick⁵⁹. Sestry dětského domova se k aktivitám Evy Justinové stavěly kriticky.⁶⁰ Ta s nimi polemizovala o smyslu jejich výchovné práce. Tvrdila, že rasově vrozené pudy dětí nelze výchovou změnit.

Sintové byli před Evou Justinovou na pozoru ještě předtím, než se s ní poprvé setkali při záťahové akci za účelem registrace.⁶¹

V dívčím koncentračním táboře Uckermark blízko Ravensbrücku pracovala Justinová

⁵⁶ Gilsenbach 1993, s. 98

⁵⁷ Gilsenbach 1993, s. 97

⁵⁸ Gilsenbach 12.5.1944

⁵⁹ Krausnick 2001. Viz anotace v tomto čísle RDŽ.

⁶⁰ Krausnick 2001

⁶¹ Krausnick 2001

při zařazování vězenkyň do kategorií „vhodné k podpoře“ anebo „určené k vymýcení“.⁶² Tábor byl zřízen pro mládež „neschopnou života ve společnosti“. Tento termín označoval široce pojatou skupinu lidí, kteří podle rasových teorií neměli setrvat v německé společnosti. V době od 1.-4. března 1943 se Eva Justinová účastnila deportace Sintů a Romů z Magdeburgu, z berlínského cikánského ghetta Marzahnu a z Feldbergu (Mecklenburg).⁶³ „Posudková vyjádření“ podepsaná jejím jménem jsou doložena i z dalších koncentračních táborů (např. v Sachsenhausenu). V dopise adresovaném RSHA doporučila v případě jedné Sintky, která ještě předtím požádala o propuštění svého manžela z koncentračního tábora, o „vyřízení“ případu. Policie odvezla do koncentračního tábora i žadatelku.⁶⁴

V době, kdy probíhaly nejrozsáhlejší deportace Sintů a Romů, zasadil se Eugen Fischer, bývalý ředitel Ústavu císaře Viléma pro antropologii, vědu o dědičnosti a eugeniku, o přijetí doktorské práce Evy Justinové.⁶⁵ Sepsala ji bez formálního akademického vedení a předložila jen potvrzení ředitele Rasového střediska. Její původní profesor, psycholog Gottschaldt, odmítl brát její práci na vědomí. Den po oficiálním dokončení práce na „cikánském archivu“, 24. března 1943, složila Justinová ústní zkoušku ze světonázoru, antropologie, národopisu a kriminální biologie. Její doktorskou práci hodnotili členové posudkové komise různě: jako „národopisný terénní výzkum“ nebo jako „sociálně-biologický průzkum“ či příspěvek k „cikánské sociologii“, a ve vědeckém zpracování jí vytkli různé nedostatky.⁶⁶ Doktorská práce Evy Justinové byla publikována 5. listopadu 1943.⁶⁷ Podle Reimara Gilsenbacha⁶⁸ měl akademický titul Evy Justinové klíčový význam pro legitimizaci genocidy. V době transportů v březnu r. 1943 nebyla doktorská práce ještě schválena, a zřejmě proto děti z domova v Mulfingenu zatím unikly transportu. Odvečeny byly až o rok později, po celostátní pátrací akci po zbylých sintských dětech.

Konec války prožili Robert Ritter a Eva Justinová v Mariabergu ve Virtembersku, kam odvezli i celý archiv Rasového střediska.

Od 1. března 1948 pracovala Eva Justinová jako dětská psychiatrická v domově pro duševně postižené, vedeném ředitelem Robertem Ritterem. Vystavovala jako poradkyně ve věcech těžko vzdělavatelných dětí psychologická dobrozdání, aniž k tomu měla příslušné vzdělání.⁶⁹

62 Gilsenbach 1.6.1942

63 Gilsenbach 4.3.1943

64 Gilsenbach 5.2.1943

65 Gilsenbach 4.3.1943

66 Gilsenbach 24.3.1943

67 Gilsenbach 5.11.1943

68 Gilsenbach 1993, s. 97

69 Gilsenbach 1.3.1948

V rámci šetření nacistických zločinů po válce byla Eva Justinová zařazena do kategorie „jdoucích s dobou“ (něm. „Mitläufer“)⁷⁰. Soudní řízení proti Robertu Ritterovi v roce 1950 bylo zastaveno. Prý mu nelze konkrétně dokázat, že by nařídil násilné sterilizace a deportace. Úkolem Roberta Rittera bylo podle soudce „řešit těžkou problematiku cikánského pokolení na vědeckém základě, způsobem odpovídajícím ideálům humanity“.⁷¹ Stíhání Evy Justinové pro „omezování osobní svobody ve veřejné funkci s následkem smrti“ bylo v roce 1959 zastaveno proto, že prý nebyla zodpovědná za výnos Heinricha Himmlera a následné prováděcí pokyny.⁷²

| Eva Justinová při práci. Z publikace R. Gilsenbacha „Oh Django, sing deinen Zorn“ |

Eva Justinová zemřela v roce 1966 ve Frankfurtu nad Mohanem.

Jiné „cikanologické práce“ a pokusy na Sintech a Romech

Vedle Rasového střediska fungovala ještě další pracoviště a realizovaly se individuální výzkumy. Kromě toho měli rasoví ideologové potřebu své počiny vědecky podložit.

- Otto Finger získal v březnu 1937 doktorát za práci o dvou třígeneračních sintských rodinách. Používal podobné metody jako Eva Justinová.⁷³
- V roce 1941 zveřejnil dr. Gerhard Stein doktorskou práci „o psychologii a antropologii Cikánů“, kterou zpracoval z pozice pracovníka Rasového střediska.⁷⁴
- Dr. E. Grawitz prováděl v létě 1942 krevní testy na Sintech a Romech s cílem zjistit rozdíly mezi rasami. Výsledky nezveřejnil.⁷⁵

70 Soudy v Německu třídily při denacifikačních procesech obžalované do pěti kategorií:

1. Hlavní váleční zločinci
2. Aktivisté
3. Méně zatížení zločiny
4. Jdoucí s dobou (možno interpretovat jako oportunistické prospěchářské jednání)
5. Nevinní

Zařazení do příslušné kategorie určovalo míru trestu.

71 Gilsenbach 28.8.1950

72 Gilsenbach 12.5.1959

73 Gilsenbach březen 1937

74 Gilsenbach 1941

75 Gilsenbach 20.7.1942

- Gynekolog Prof. dr. Clauberg hlásil v červnu 1943 říšskému vůdci SS Heinrichu Himmlerovi, že vypracoval metodu, která dovolí sterilizovat denně několik set až tisíc žen. Předtím získal povolení provádět pokusy v koncentračním táboře Osvětimi.⁷⁶
- Johann Knobloch obdržel v rámci projektu „Dědictví předků“ povolení k návštěvě koncentračního tábora Lackenbach v rakouském Burgenlandu „za účelem vyslýchání“ Sintů. Zaznamenal pohádky a etnografické informace, na základě kterých získal též rok doktorský titul.⁷⁷
- 24. července 1943 získal doktorát Georg Wagner za práci „Rasově-biologická pozorování na Cikánech a cikánských míšencích“. Šetřil 208 probandů na sto místech. Vyzdvihuje „vážnou podporu“ ze strany RHFS. Později dostal pověření provádět průzkum podle zadání projektu „Ahnenerbe“. Výsledky nejsou známy.⁷⁸
- 7. září 1943 schválil nositel Nobelovy ceny prof. dr. Ernst Ferdinand Sauerbruch projekt, podle kterého měl asistent dr. Mengele v cikánském táboře jednak infikovat Sinty a Romy skvrnitým tyfem, a jednak zkoumat vyoperované oči zabitých sintských a romských dvojčat. Oba experimenty se v následujících měsících uskutečnily.⁷⁹ Nejstarší bratr Lola Reinhardta byl jedním z „probandů“ naočkovaných tyfem.⁸⁰
- 1. června 1944 dokončili Dánové Erik D. Bartels a Gudrun Brunová „sociálně-biologickou studii“ „Gipsies in Denmark“, která používala podobné metody jako škola Roberta Rittera. Odmítali likvidaci a sterilizaci a navrhovali asimilaci Cikánů během tří až čtyř generací.⁸¹
- 28. června 1944 schválil Himmler návrh dr. Ernsta Roberta Grawitze, aby se pokusy s výrobou pitné vody z mořské vody prováděly na „asociálních cikánských míšencích“ v Osvětimi. Pokusy se uskutečnily během dalších měsíců v koncentračním táboře Dachau.⁸²
- 28. ledna 1952 Heinrich Hufmann uspěl se svou prací „O bočních měřích a pohlavním vývoji Cikánek“.⁸³
- V roce 1956 zveřejnila Sophie Ehrhardová příspěvek o otisku rukou na základě 2183 sintských a romských a 307 židovských probandů. Materiál získala během své spolupráce s Rasovým střediskem.⁸⁴

76 Gilsenbach 7.6.1943

77 Gilsenbach jaro 1943

78 Gilsenbach 24.7.1943

79 Gilsenbach 7.9.1943

80 Reinhardt, s. 16

81 Gilsenbach 1.6.1944

82 Gilsenbach 28.6.1944

83 Gilsenbach 28.1.1952

84 Gilsenbach 1956

Doktorská práce Evy Justinové

Metoda, předchozí činnost

Eva Justinová se ve své práci soustředila na Virtembersko. Zabývala se hlavně genealogií, pomocí které se snažila získat úplný přehled o identitě všech Sintů ve Virtembersku a o podrobnější charakteristice těch, kteří vyrostli během předchozích padesáti let v náhradní péči. Cílem její práce bylo zjistit dopad „cikánského druhu nevlastní“ výchovy na děti odebrané sintským rodinám. Svoji práci založila na těchto pramenech:

S pracovníky všech dětských domovů, sociálních úřadů a s pěstounskými rodiči vedla rozhovory o sintských dětech, které jim byly svěřeny.

Získala informace od zaměstnavatelů, sociálních pracovníků, farářů, starostů, sousedů, policie a školských úřadů o dospělých Sintech, kteří vyrostli v náhradní péči.

Šest týdnů strávila v dětském domově St. Josephspflege, kde byly umístěny všechny sintské děti odebrané rodičům ve Virtembersku. Pozorovala je při běžných činnostech i při nařízených aktivitách.

Identifikovat jednotlivce v rámci příbuzenské sítě virtemberských Sintů se jí do velké míry podařilo, i přesto, že jak vychovatelé tak i dospělí Sintové často zapírali skutečný původ dětí. Jen ve čtyřech případech se informace od Sintů lišily od úředních informací. Ambiciózní práce umožnila Evě Justinové získat kompletní genealogický přehled o všech Sintech ve Virtembersku deset generací zpět.

V oblasti psychologie vybízí ve své práci k dalšímu bádání. Výtku, že svoji práci staví na nepřípustné selekci (tj. zkrácený výběr dětí z dětských domovů), odmítá s tím, že cikánské děti by stejně všechny potřebovaly sociální péči.

Úvodem prezentuje Justinová několik neúspěšných pokusů o převýchovu Cikánů, které byly provedeny v historii. Cituje zkušenost maďarského skladatele Franze Liszta, který se ujal nadaného cikánského hudebníka a zklamal se, neboť jeho chráněncem si našel zalíbení v bohémském životě.

| Na školním výletě. Z publikace R. Gilsenbacha
„Oh Django, sing deinen Zorn“ |

V roce 1831 odňala Berlínská misijní společnost ve Friedrichslohe ve středním Německu 16-20 sintských dětí rodinám a vychovala je v křesťanském duchu. Sledovala jejich občanské a náboženské vzdělávání. Po šesti letech bylo zařízení po silném a stálém naléhání rodičů zrušeno.

Po nařízeních z roku 1828 v království Vírtembersku bylo 25 dětí umístěno do „Ústavu pro děti vagantů“ ve Weingartenu. Osm z nich se vyučilo, ale danou profesi v dospělosti nevykonávalo. Absolventi ústavu se vrátili mezi Sinty, anebo si vzali Němce ze sociálně slabých rodin a včlenili se do chudiny velkoměst. Projekt hodnotila Eva Justinová jako neúspěšný.

Analytická část doktorské práce Evy Justinové

Část práce věnuje Justinová 148 Sintům, kteří byli během předchozích padesáti let vychováni alespoň krátkou dobu svého dětství mimo svoji rodinu. Popisuje jejich původ, dobu strávenou v náhradní péči, dětství, dospívání a dospělost. Stručně se zmiňuje i o jejich dětech.

Z původně většího počtu dětí vylučuje ty, ve kterých nevidí „Cikány a cikánské míšeníce s převážně cikánským podílem v krvi“ (tzv. I. stupeň) nebo alespoň „smíšené Cikány s přibližně stejným podílem krve“ (tzv. II. stupeň). Ve většině případů mají zkoumané osoby mezi předky Němce nebo Jeníše,⁸⁵ převážně jsou z okruhu těch, kteří byli r. 1828 dočasně vychováni v ústavu a vzali si Němce. Sami nebo jejich děti se pak vrátili mezi Sinty. Při zařazování do definovaných kategorií zohledňuje původ, životní styl, dodržování sintských zákonů, jazyk, celkový dojem a tělesné znaky. Tato kritéria rozhodovala o vyznění „posudkových vyjádření“, a tím o osudu jednotlivých Cikánů. Justinová zdůrazňuje, že „sociální péče nebývala [na Cikány] uvalena ze stejného důvodu jako na německé děti, ale sloužila, až na výjimky, k potírání cikánského zlořádu.“

V dětském domově jsou děti vystaveny jinému hodnotovému systému, jsou trestané a chválené za jiné chování než v rodině.

Justinová obsírně líčí a komentuje chování sintských dětí u stavebnice, se kterou se seznamují poprvé, a při lovu ježků.⁸⁶ Pozoruje zkušenost, orientační smysl, výdrž, tvorbu vnitřní skupinové hierarchie, ohleduplnost. Sintové podle ní rádi přehánějí a mají jiný vztah k realitě než středoevropané.

85 Jenišové tvoří etnickou skupinu, která žije na území jižního Německa a Švýcarska a – podobně jako Sintové – žijí částečně dodnes kočovným způsobem. První zmínky o nich se najdou ve 12. století. Vzhledově se neliší od Středoevropanů. Mluví místními německými nářečím, obohacenými vlastní slovní zásobou. Ně která slova jsou židovského nebo romského původu, většina má nejasnou etymologii.

86 Pro Sinty byli ježci oblíbenou lahůdkou. V jiných romských komunitách patří naopak k nečisté potravě.

Sintské děti do 11 let získávají většinou dobrá hodnocení: Jsou ochotné, poslušné, skromné, přátelské, dobrosrdečné, živé, normální, bystré, jsou přirozené a harmonické v tanci, pozorné a rychlé při sběru plodů, a mívají dobré známky. Jsou fyzicky zdatnější, ale rychleji se vzdávají. Chlapci se nehodí na těžké práce. Neprovokují, snaží se být nenápadné, brzo se během hry stáhnou do ústraní. Podle autorky děti cítí, že nestíhají školní výuku. Jejich výsledky ve škole se průběžně zhoršují. Problémy začínají v matematice a písemném projevu, později u abstraktních úkolů obecně. Justinová také zmiňuje nízkou úroveň němčiny.

| Dětský domov „Péče sv. Josefa“ v Mulfingu.
Z publikace R. Gilsenbacha „Oh Django, sing deinen Zorn“ |

„Shrneme-li charakteristiku výsledků cikánských dětí ve škole, zjistíme, že divoce žijící Cikáni nemají potřebu a proto ani motivaci k učení, a tak zůstávají negramotní. Pod obecným státním nátlakem dnes sice většinou navštěvují školu, na úroveň německé základní školy však nedosahují. Nemají chuť se učit, k učení nemají ani vnitřní pohnutky. Při pravidelné výuce a přísné německé výchově však výchovného cíle dosáhnou téměř všichni Cikáni, leč někteří jen těsně.. Abstraktní myšlení je pro ně těžké. Nemají zhola žádné duchovní zájmy.“ (s. 52)

„Během pokusu ‚lovení ježků‘ se [pozorovaných] pět cikánských chlapců chovalo natolik typicky cikánsky, že se snad vyplatí vyjmenovat jednotlivá psychologická hlediska: Prokázali v této situaci starostlivost – [připravili] zápalky, odhodili [zbytečně těžké] klacky, vyhodnotili své zkušenosti ([o umístění] hnízd), sbírali a objevovali s velkým důvtipem vše, co se dá jíst (jablka, oříšky), chytře zamaskovali drobný přehmat (...), spoléhali se na dobrý orientační smysl (průchod lesem), prokázali vzhledem k věku pozoruhodnou výdrž (...) a zápal pro daný úkol (snášení tělesných bolestí přes obecnou citlivost na bolest), snažili se vyrovnat neúspěch úspěchem v jiné oblasti (kladením hádanek), neuvědomili si přitom však svou myšlenkovou nejasnost.“

Ve svých sociálních vztazích prokázali opravdu schopnost vytvářet skupiny (uznání nejinteligentnějšího a podřízených), ochotu pomoci a schopnost brát ohledy (vůči dospělému), omezenou spolehlivost vůči Němcům (dodržení slibu mlčení) navzdory dobré schopnosti navazovat kontakty.“ (s. 62, zvyrazněno E. J.)

V dospělosti se většina chlapců později vrátila mezi Cikány, zatímco většina dívek nikoli. Děti se měly vyučit, ale jen pro menší část bylo nalezeno místo v dílně. Sedláci, u kterých mládež pracovala, hodnotí Cikány jako lehkovážné, náladové, dobrosrdečné, pilné, nespolehlivé, ústupné. Pokud si tyto děti našly ne-cikánské partnery, převážně se jednalo o Jeníše nebo sociálně slabé Němce.

Na straně 81 uvádí Eva Justinová, jak dopadlo hodnocení starších žen:

„Cikáni si vytvořili k udržování své rasy naléhavé zákony a trestají skoro dodnes nevěru... Cikáni, kteří jsou svému rodu věrní, nikdy nepustí dívky ani mladé ženy nikam samotné, vždy chodí ve dvou. Ženy, které se oddají gádžovi anebo dokonce více mužům, ať už Němcům či Cikánům, jsou vyloučeny z národa – nejtvrďší trest, který může Cikána zvyklého na společenský a rodinný život potkat, který ho může navíc přivést do velkých existenčních potíží a ke skutečné zločinnosti. Vychovávané-li tedy tyto primitivní tvory, můžeme se jen pokoušet pěstovat v nich naše abstraktní, etické zábrany. Vzhledem k tomu, že pro abstraktní jsou Cikáni obecně nevnímaví – jak jsme poznali už ze zpráv a pozorování Cikánů v dětském věku –, chovají se tyto vykořeněné Cikánky obzvlášť kolísavě a bez zábran.

Osmnáct z jedenačtyřiceti Cikánek vychovaných mimo svůj druh se chovalo ve věku dospívání naprosto bezuzdně a oddalo se bez omezení nejružnějším mužům. Sedm z nich bylo potrestaných pro „smilstvo po živnostensku“.

Projdeme-li pro srovnání v archivu cikánských rodů spisy všech 59 sester žijících po cikánsku v rámci 148 německy vychovaných Cikánů, nenajdeme mezi Cikánkami věrnými svému rodu ani jedinou prostitutku – ani jedna nebyla potrestaná pro „smilstvo po živnostensku!“ (s. 81)

Cikáni vychovaní v náhradní péči nebyli z dlouhodobého hlediska společensky úspěšní: část se jich octla ve stáří v domově důchodců, část žila osamocená s dětmi, někteří se o své děti nestarali nebo je vůbec opustili – více než polovina potomků takto vychovaných dětí skončila v péči cizích lidí. Dívkám se nakonec dařilo docela dobře, pokud se provdaly za schopného muže.

Potomky dětí, které vyrostly v dětském domově a vrátily se mezi Cikány, nelze rozeznat od původních cikánských dětí. Potomci těch Cikánů, jejichž partnery byli Němci, jsou sociálně slabí, a to navzdory „vyšší inteligenci“ (v pojetí Evy Justinové, viz dále).

Justinová považuje nakonec dosažený výsledek za nepřiměřený celému úsilí a nákladům vynaloženým na výchovu cikánských dětí. „Sociálně přizpůsobeně“ žijí podle ní jen vzácné výjimky. Poměry úspěšnosti jsou naprosto opačné v porovnání s německými dětmi vychovanými v náhradní péči – ty žijí alespoň na uspokojivé sociální úrovni. Pro srovnání uvádí

Justinová konkrétní čísla, varuje však před ukvapenou interpretací, protože skutečnost je mnohem pestřejší.

I sama Justinová vnímá, že z hlediska dlouhodobé perspektivy asimilační opatření a výchova v náhradní péči děti poškodila. Jen jedna rodina ze smíšených manželství je bezproblémová, zbytek žije v sociálně nepříznivých podmínkách.

Závěrem Justinová soudí, že „otázka Cikánů a cikánských míšenců“ co by „součást problému asociálů“ německý národ neohrožuje tolik jako židovská inteligence. Nicméně, Cikáni prý vyžadují stálou péči, kterou si německý národ nemůže trvale dovolit, a proto navrhuje jejich sterilizaci: „Všichni německy vychovaní Cikáni a cikánští míšenci I. stupně – nehledě na to, patří-li mezi sociálně přizpůsobené nebo asociály či kriminálníky – by měli být učiněni neplodnými. Sociálně přizpůsobení míšenci II. stupně by mohli být poněmčeni – pokud jsou jejich dědičné německé vlohy bez závad – , zatímco míšenci II. stupně asociální a i z německé strany dědičně zatížení by rovněž měli být sterilizováni.“ (s. 121)

V příloze Eva Justinová podrobně popisuje ilustrativní rodinný příběh Johanna Karla Reinhardta, narozeného roku 1836 a jeho potomků. Příběh začíná informacemi o Reinhardtových prarodičích z 18. století a pokračuje až do čtyřicátých let 20. století. Popisy se omezují na profesní a občanskou kariéru a na materiální zabezpečení členů rodiny.

Historické informace obsažené v doktorské práci Evy Justinové

Přes ideologicky zkreslené vnímání skutečnosti uvádí Eva Justinová ve své práci postřehy nebo citace, které svědčí o životě Sintů v regionu. Jde často o historická fakta, zejména o přístup státní moci k „Cikánům“.

Cikánské rodiny žily podle autorky v zimě ve stísněných podmínkách v malých polorozpadlých domech, v sezóně kočovaly po lesích, pastvinách a odlehlých vesnicích. Sintové byli hudebníci, košíkáři, deratizátoři, loutkáři, někteří se živili žebrotou a kejklářstvím, dále věštěním a podomním obchodem.

Klíčovou událostí pro složení Sintů ve Vírtembersku byla rodová válka koncem 18. století. Sinto Toni Pfisterer unesl Mantuu, manželku nevlastního bratra Johanna Nikolause Reinhardta, údajně obávaného lupičského předáka zvaného Hannikel. Hannikelovi se po šesti letech podařilo únosce vypátrat. Následně jej umučil k smrti. Tím vyvolal pomstu Pfistererových příbuzných, kteří se obrátili na policejní úřady a pomohli jim se Hannikela zmocnit. Za odměnu dostali čtyři Sintové a jejich rodiny (vesměs Reinhardtových) finanční podporu a ochranu úřadů. Oplátkou ovšem měli pomáhat při vyhánění „zhýralé pakáže“, tzn. všech ostatních Cikánů.

| Chovanci dětského domova v Mulfingenu. Dívka hned u sestry je Angela Reinhardtová, viz anotace. Z publikace R. Gilsenbacha „Oh Django, sing deinen Zorn“ |

Podrobný soupis sintských rodin ve Württembersku k roku 1817 pořídil jeden okresní úředník. V roce 1828 bylo v tomto seznamu evidováno 150 Cikánů, z nichž pouze dva měli německé předky. V soupisu jsou uvedena občanská i romská jména. Okresní úředník doporučoval – po zkušenostech ve vlastním okrese – způsob, jak s Cikány zacházet. Království Vürttembersko doporučení roku 1828 přijalo a následně začalo uplatňovat vůči Cikánům politiku rozptylu a sedenterizace. Snažilo se zamezit kočování a přikázalo „humánním způsobem vymýt jazyk, zvyky, sklony a chyby“. Sňatky byly Cikánům povolovány pouze v případě, že si braly německé partnerky, a to navíc za podmínky, že byl snoubenec vyučený a mohl se prokázat majetkem. Úřady musely vypracovávat ročně zprávu o Cikánech pro svoji oblast. Řadu informací čerpá Justinová právě z těchto zpráv.

Nejčastější sintská příjmení ve Vürttembersku byla v 19. století Reinhardt, Guttenberger, Winter a Pfisterer. Rodiny Leimbergerovy a Weinbergerovy opustily Vürttembersko během 19. stol. Úřední evidence začínající soupisem z roku 1817 umožnila Evě Justinové udělat rodokmen více než 2000 Sintů sídlících ve Vürttembersku okolo roku 1940. Jednalo se převážně o rodiny Reinhardtovy. Dalších několik tisíc osob se odstěhovalo do sousedního Porýní a Alsaska, několik málo do jiných oblastí Německa.

Sňatky s necikány dokumentované v archivech (jejich počet byl malý), uzavírali Sintové, kteří žili nějakou dobu mimo svou rodinu (18 dětí vychovaných ve Weingartenu po roce 1828). Jejich partnery se stali většinou Jenišové.

V roce 1871 byla zrušena řada opatření omezujících podomní obchod. V následujících desetiletích došlo v důsledku různých stížností k dalšímu zpřísnění proticikánských zákonů. Byly zrušeny finanční příspěvky Cikánům, kteří se chtěli usadit. Sintské rodiny byly odsouvány z jednoho místa na druhé, a čím dál tím víc se jich začínalo uchylovat do anonymity velkoměst. V tomto prostředí se podle Evy Justinové jejich přísné mravní zákony uvolňují a dochází pak i ke sňatkům s Němci, většinou ze sociálního okraje společnosti. Proto podle ní potomci ze smíšených manželství převažují několikanásobně nad potomky dětí z rodin „čistých Sintů“.

V době, kdy Eva Justinová prováděla svůj výzkum, zřejmě celá sintska komunita mluvila výhradně romsky, což lze soudit z toho, že ještě dva až čtyři roky v dětském domově měly děti vážné potíže s němčinou. Proto jim bylo v domově zakázáno mluvit romsky. „Čím je [cikánské dítě] mladší, tím méně rozumí němčině, ale i starší ji málokdy ovládá natolik, aby se mohlo dorozumět bez potíží a desinterpretace. Ze začátku bývají poslušné částečně i z důvodu nedostatečných jazykových znalostí. Nezbyvá jim než mlčet, poddat se a – vyhlížet vhodnou příležitost k útěku. Děti si měly co nejrychleji zvyknout na nové prostředí a zapomenout na dosavadní svět. Zakázali jim proto kdekoli hovořit mezi sebou svojí mateřtinou, a to i z toho důvodu, aby se nemohly tajně dorozumívat. Nikdo si nevšiml, že děti nerozuměly většině toho, co jim bylo předestřeno a vysvětleno, protože neměly potřebnou slovní zásobu. Při psychologických šetřeních bylo zjištěno, že děti do jedenáctého roku života, které strávily dva až čtyři roky mezi Němci, pochopily po lexikální stránce jen polovinu vět, které slyšely ve škole.“ (s. 69–70)

Duch doktorské práce Evy Justinové

Používaný jazyk

Dikce a terminologie, kterou Justinová ve své doktorské práci používá, prozrazují, jak hluboce byla Justinová rasovou ideologií ovlivněna. Jazykový inventář sahá od vyloženě hanlivých a urážlivých výrazů („primitivové“, „primitivní duševní založení“, „divoce žijící“, „méněcenní“, „cikánský zlořád“) po výrazy nekorektní („nomádi“, „cikánský materiál“, „přesazení na cizí půdě“, „rozmnožili se“, „míšenci“, „emigrovali“ – s vysvětlením „na náklady státu vyhoštění do Ameriky“, „nevraživí“ na adresu rodičů vymáhajících své děti). „Pro lepší dorozumění“ podle pravidel běžných v odborných publikacích užívá pro Sinty ze smíšených manželství výrazu „bastard“. Dalším autorčiným jazykovým nástrojem je povýšené ironizování Cikánů a jejich kultury (např. „naše civilizace“ říká „krádež“ tomu, čemu „oni“ říkají „sběr“). Sinty staví do opozice vůči Němcům přesto, že všichni žijí v Německu po mnoho generací a mají německé občanství.

S povýšeným etnocentrismem si bohužel dosud úplně neporadila ani dnešní občanská společnost.

Empirický základ

Eva Justinová se ve své práci opírá o terénní výzkum mezi Sinty a lidmi, kteří s nimi přišli do styku, a o šestitýdenní zúčastněné pozorování sintských dětí v dětském domově St. Jo-

sephspflege v Mulfingenu. Přímo v sintské komunitě pracovala jen jednou: v roce 1937 navštěvovala osm dnů stanoviště „docela pravých hudebních Cikánů“. Jinak se její styk s „probandy“ omezil na jednorázové rozhovory zaměřené na zjištění genealogických informací.

Průzkum v Mulfingenu pro ni byl tedy hlavním zdrojem osobních zkušeností. Po šest týdnů docházela do dětského domova „St. Josephspflege“ a dvakrát tu i přespala.⁸⁷ Bližší kontakt s dětmi navazovala díky povrchní znalosti sintštiny a čokoládě, kterou je odměňovala.

Omezený kontakt se sintskou kulturou mohl souviset s obecným dlouholetým odstupem vůči Cikánům, tedy s naučenou distancí. V 16. století například psal učenec Jacobus Thomasius: „Třeba bychom na některých místech přinesli více poznatků anebo bychom mluvili s větší přesností, kdybychom nebyli donuceni se poučit pouze z knih, nýbrž kdybychom si nechali pomoci třeba vědomostí samotného zkušeného Cikána. Avšak tito zlotřilci nám nepřipadají hodní toho, abychom jim věnovali sebemenší námahu, tak nežádáme nic víc, než aby nám byla naše práce započítána k dobru.“⁸⁸

Ve srovnání s Thomasiem se Eva Justinová dostala do styku s velkým počtem Sintů. Rasové středisko vystavilo přes dvacet tisíc „posudkových vyjádření“, které jsou všechny podepsané buď „Robert Ritter“ anebo „v.r. Eva Justin“. Čistě formálně tedy požadavek statisticky průkazného počtu „probandů“ splnila, ale k opravdovému sblížení a poznání vnitřního světa Sintů a Romů nedošla – a podle všeho ani dojít nechtěla, či nesměla.

Klišé

Styl a exotičnost doktorské práce Evy Justinové často svědčí o přijetí obecných klišé než o nezáujatém pozorování:

- Cikáni nemají potřebu mít ve svých domácnostech pořádek
- Práce v domácnosti, ve které našla většina dívek z domovů zaměstnání, je prací „méně cikánskou“
- Cikánština nezná abstraktní pojmy a nedovede vysvětlit soucit, spravedlnost aj.
- Cikánština nemá výraz pro omyl, a proto si ho Cikáni pletou se lží.
- Cikáni jsou zvyklí využívat pohostinnosti do posledního doušku apod.

Nemůžeme tato klišé konfrontovat se všemi zákony zakotvenými v romské kultuře, které je vyvracejí, avšak nemůžeme se nezmínit alespoň o některých.⁸⁹ Co se týče například

⁸⁷ Krausnick 2001

⁸⁸ Thomasius 1702

⁸⁹ Pro neznalost sintského dialektu uvádíme východoslovenské ekvivalenty.

pořádku, imperativ rituální čistoty se u Romů mimo jiné projevuje i v tom, že „andro kher“ (uvnitř domu) každého „čačo“ (opravdového) Roma je pořádek úzkostlivě udržován. Málokterý „gádžo“ však do romské domácnosti vkročí, a proto se „romský vztah k pořádku“ posuzuje podle „nikomu nepatřícího“ okolí, za které se u Romů naopak nezodpovídá.

Udržovat čistotu v domácnosti je prací charakteristickou právě pro sintské a romské dívky – hodnota „bori“ (snachy) se mimo jiné posuzuje podle toho, je-li „žuži“ (čistotná, dovede-li vést čistě domácnost).

Pro soucit má romština sémantickou extenzí vytvořený výraz „jilo“ (srdce, soucit). Pro omyl se užívá výrazu „doš“ na rozdíl od „chochaviben“ – lež.

Příkaz pohostinnosti – a to i pohoštění zcela neznámého gádže – patří mezi základní hodnoty a normy tradiční romské kultury. Naopak nepřijmutí nabídnutého pohostinství je velmi vážnou urážkou.

Východiska

Z akademického pohledu – nemluvě o etickém hledisku – je základní chybou doktorské práce Evy Justinové modelování populací na čistě rasovém, tj. biologickém základu.⁹⁰ Odkazuje na díla vedoucího své doktorské práce R. Rittera, který se snaží dokázat biologickou podmíněnost i u kriminálního chování. Cikáni jsou vnímáni jako živočišný druh blízký zviratům. Svědčí o tom například „náruživost“ dospívajících Cikánů, „hbitá, ladná kočičí chůze“ cikánských dětí a podobně.

Doktorská práce Evy Justinové je svědectvím rasového vnímání světa, které sama autorka důrazně deklaruje. Její závěry vyplývají z rasové ideologie a zároveň rasovou ideologii spoluformují. Autorčino tvrzení, že sintské děti „nemají vlastní silnou vůli a žádnou vnitřní potřebu utvářet dění“ (s. 70), souzní s Hitlerovou tezí o míšencích: „V důsledku nedostatečné čistoty krve jim schází vůle a rozhodnost k životu vůbec.“⁹¹

Do konceptu dědičnosti („založení“) zahrnuje Justinová i faktory výchovné, způsobené (např. etnickým) „prostředím“, čímž vznikne vnitřně rozporuplný pojem „prostředí dané dědičností“. Justinová pozorovala sociální propad Sintek, které se dostaly mezi Němce, a situaci těch, které se vrátily mezi Senty (viz v oddílu o analýze), a z toho vyvozuje následující závěry: „Stěží bychom našli lepší argument proti nepoučitelným zastáncům teorie vlivu prostředí, ani proti příliš strnulým zastáncům dědičné biologie, zaslepeným vůči vlivům prostředí. Člověk do jisté míry potřebuje pro svůj normální a sociální charakterový vývoj rasou vytvořené, tedy

90 Viz stanovisko Americké antropologické společnosti prezentované v tomto čísle RDŽ.

91 Hitler 1924, s. 293

dědičností dané prostředí. Jen velice malý počet silných osobností se prosadí i v prostředí svého druhu cizím, aniž by se z nich stali lidé křiví či falešní.“ (s. 81)

Důležitým teoretickým zdrojem byla pro práci Evy Justinové i ta součást rasové teorie, která se zabývá rasovým míšením. Zavádí zvláštní terminologii označující různé stupně smíšení a značná část teoretického popisu v její práci zaujímá právě kategorizace podle rasové příslušnosti rodičů. Eva Justinová odsuzuje děti z interetnických manželství s odkazem na předchozí šetření Rasového střediska a za „nejzávažnější [negativní] důsledek pečovatelské výchovy Cikánů a cikánských míšenců“ považuje „vznik nových bastardů“ (s. 117). I v tom se shoduje s obecnými postoji rasistické teorie.

Zjednodušením na dědičnost vylučuje autorka všechny faktory související s kulturou Sintů ve smyslu výchovného potenciálu. Opakovaně se třeba podivuje, proč se Sintové neuplatňují v oboru, kterému se vyučili v německých výchovných institucích, ale vůbec ji nenapadne, že jakmile jsou jednou vyučeni – v rámci rodiny a vlastní komunity – v tradiční romské profesi, ať je to hudba, loutkoherectví, kovářství, obchod a podobně, provádějí ji po celý život a dále ji předávají z generace na generaci. Vůči kultuře Sintů byla Justinová přístupná jen natolik, že děti důsledně oslovovala jejich romskými jmény, a vedení dětských domovů vyčítala, že romská jména neberou na vědomí. Kdyby se nad kulturou Sintů, kterou měla možnost pozorovat na vlastní oči, zamyslela hlouběji, našla by smysluplné vysvětlení pro řadu jevů, kterých si všimla. Některé z nich dokonce prezentovala s jakýmsi kladným implicitním hodnocením. Vzápětí ji ovšem imperativy rasové ideologie a požadavky rasistické politiky vedly k eskamotérské negativizaci všech pozitiv sintské kultury.

Přístup k psychologii

Eva Justinová konstatuje, že si při zkoumání sintských dětí nevšímá psychologických faktorů. Přitom značná část její práce jsou právě psychologické popisy jejich chování. I při sestavování „posudkových vyjádření“ se na psychologii odvolává, a po válce se psychologické poradenství stalo hlavní náplní její práce. Oficiálně se o ní v té době mluvilo jako o psycholožce pro mládež.⁹² Ovšem o jejím slabém zázemí v obci psychologů svědčí skutečnost, že psycholog Gottschaldt, který zpočátku vedl její doktorskou práci, ji později odmítl brát na vědomí.

Do oblasti psychologie spadají i mnohé zavádějící závěry v této doktorské práci uveřejněné. Tak např. Cikána, z jehož předků byl někdo Němec, prezentuje Justinová jako jedince s automaticky vyšší inteligencí než je obvyklá u ostatních Cikánů. Přitom o německých partnerech Cikánů mluví v celé knize jako o lidech stojících na okraji společnosti.

92 Gilsenbach 1.3.1948

Popis počátečního školního úspěchu u sintských dětí a postupného zhoršení v předmětech, které předpokládají užití jazyka pro řešení úkolů, se značně kryje s obecnou situací bilingvních dětí, kterým se nedostává podnětů v mateřském jazyce. Vysoce funkční kanál mateřštiny není využit a látka podávaná v nevyvinutém kanálu majoritního jazyka nedorazí do příslušných mozkových center dost rychle a není v dostatečné míře vstřebávána. Člověk se v takové situaci nechce vystavit výsměchu z nepochopení a raději se neprojevuje vůbec. Takto jsou popsány děti z menšinového prostředí, např. finské děti ve Švédsku.⁹³ Pozorování Evy Justinové tomu přesně odpovídá. Své správné postřehy ovšem Justinová vzápětí bagatelizuje a neúspěch sintských dětí přičítá jejich rasově danému nezájmu o vzdělání, neochotě a neschopnosti abstraktně myslet.

| Maila, Buberli a jiné sintské děti z Mulfingenu. Fotografie: Eva Justinová, disertační práce |

Na jedné straně Justinová uznává, že „požadavky [na cikánské dítě] jsou určeny školním plánem nastaveným na německé dítě.“ (s. 65) Když však po delší výuce německých dějin napíše sintská žákyně příliš krátký úkol, zní závěr Evy Justinové, že „příslušník primitivního kmene se zkrátka nemůže vnitřně účastnit historie vysoce kultivovaného národa, či ji dokonce pochopit.“

Autorčina identifikace s diskriminujícím přístupem společnosti

Eva Justinová sice vidí nelidský přístup vůči „Cikánům“ v průběhu historie, ale pokud se k němu vyjádří, vždy se ho snaží zdůvodnit:

„V létě je používají zaměstnavatelé k plné spokojenosti na stavbách, ale v zimě nemají právo na bydlení. Jedna vesnice je odsouvá k druhé.“ (s. 11)

Represivní přístup k Sintům vysvětluje pudovým chováním příslušníků „civilizovaného národa“: „Instinktivní rasové odmítnutí se promítlo do více či méně drakonických policejních nařízení, která se omezovala na vyhánění otravných příživníků ze země a jejich odsouvání k sousedům!“ (s. 12) S opovržením se setkávají i děti: „Už cikánské dítě, které je ve školním věku odebráno od svých blízkých, cítí kromě velké bolesti z rozloučení, které ho celé zaplní,

⁹³ Skutnabb-Kangas 2000, s. 99 nn., s. 194 nn.

většinou i skryté či otevřené opovržení ze strany jeho německých vrstevníků, kteří v něm vidí – stejně jako dospělí – špinavého, zanedbaného Cikána reprezentujícího méněcennost cikánské rasy.“ (s. 69)

V případě odejímání dětí z rodiny šlo často o chování nejen nehumánní, ale přímo nezákonné – dalo by se mluvit o únosu. Ladění textu prozrazuje spíš pochopení Evy Justinové pro zvolený postup: „Důvodem k nařízení ústavní péče nebylo kriminální chování či zvláštní zanedbání dětí. Spíš hledal četník nebo starosta způsob, jak rozpustit shluk Cikánů. Dospělým Cikánům nebývá těžké dokázat trestný čin, na základě kterého je lze zavřít do vězení či odvést na nucené práce. Žebrání patří k jejich způsobu života, a snadno se přitom nachytají. Živí se také sběrem plodů, přičemž jakýkoli sběr jiných než planých plodů považujeme za krádež. Pokud byli Cikáni chytří a měli štěstí, mohlo se stát, že jim nebylo co dokázat. Pokud však měli prázdnou peněženku, mohlo se jim dokázat tuláctví, nacházel-li se u rodiny zeť nebo babička, byla splněna skutková podstata ‚cestování v tlupách‘.“ (s. 38-39) Pro dvojí metr uplatňovaný při vnímání „cikánské“ kriminality hovoří i pasáž na s. 81: ke „skutečné zločinnosti“ může jednotlivce přivést vyloučení z komunity. Žijí-li Cikáni svým normálním životem, nejde u nich o „skutečnou zločinnost“, ale o přestupky formálně konstruované nebo vyprovokované.

Justinová si také všímá manipulace s identifikací dítěte. Místo pobytu odebraných dětí úřady často utajovaly ze strachu, aby pro ně rodiče nepřišli. Dětem se namluví, že o ně rodiče nemají zájem. Děti mnohdy na rodiče zanevřely, a tím vlastně byly programově nucené zanevřít i na svůj etnický původ. Cikánské dítě cítilo podle Evy Justinové hned po umístění do ústavu skryté nebo otevřené opovržení ze strany svých vrstevníků. Stále slyšelo obávané a hanlivé slovo Cikán, a časem zatoužilo po tom, aby nebylo Cikánem. Poté se už neschovalo před gádži, ale před Sinty. V dospělosti se ovšem často k Sintům vrátilo.

Ideologická a politická pozice autorky se projevila při úvaze o přeřazení sintských dětí do zvláštní školy. Obává se, že by v přítomnosti slabších německých spolužáků ztratily svůj komplex méněcennosti a začaly být drzé a nevychované. Implicitně tak konstatuje, že školy mají v Cikánech vědomě pěstovat komplex méněcennosti.

K integraci Sintů do celkové společnosti se Justinová za použití dobové terminologie vyjadřuje takto: „Nakonec zůstávají dvě klíčové otázky: Jsou tyto primitivové vůbec schopni začlenění? A do jaké míry je – hlavně ve svém vlastním zájmu – začlenit smíme?“

Paradox mezi nazřetou realitou a interiorizovanou ideologií

Přesto, že Eva Justinová Cikány programově odmítá, narazila během styků s nimi na řadu vlastností, které se nekryjí s běžnými stereotypy a kterým nemůže upřít sympatii. Některé su-

še konstatuje, a u některých cítí potřebu je komentovat, hlavně s úmyslem je relativizovat. Občasný důraz na kladné vlastnosti Sintů svědčí o tom, jak pro ni byly neočekávané.

- Konstatuje, že si Cikáni přes velké asimilační tlaky po staletí dokázali udržet svoji svébytnost.
- Pozitivně komentuje ochotu sintských chovanců: „Tak jak [kluci] přehlíželi malé tělesné bolesti při hledání v křoví, byli i ochotní a iniciativně všímaví při procházení ne-schůdného terénu. Wankerli podal VL [něm. Versuchsleiterin – vedoucí průzkumu, Eva Justinová tím myslí sebe] při obtížném sestupu ruku, Kajetan přidržoval větve, aby VL mohla projít, i když ho poškrábaly. Zweigerli skočil zpátky a vytáhl ji nahoru po kluzkém svahu. Když v gumových botách začala klouzat, zkoumal Jani cestu: ‚Tudy slečna nevyleze.‘ Wankerli nosil často VL lískové oříšky, které našel.“ (s. 60) Anonymizovaný způsob vyprávění se v doktorské práci nachází jen v tomto poměrně emotivním úseku.
- V souvislosti se stěhováním Sintů do velkoměst hovoří Eva Justinová o uvolnění „přísných mravních zákonů Cikánů“ a následných sňatcích s Němci, které jinak „odporovaly jejich zákonům“.
- Přes opakovaná prohlášení o „primitivním“ charakteru Cikánů konstatuje, že chovanci jsou vzdělávání schopní. Souhlasí s učiteli v tom, že cikánské děti rozhodně nejsou slabomyslné. Cituje soudce, který poznamenal: „Ty děti vlastně nejsou zanedbané, jsou dobře živěné, chovají se v novém domově slušně a působí dojmem, že jsou vzdělávání schopny“ (s. 42).
- Konstatuje, že Cikáni nejsou oproti minulosti tak nebezpeční, a to zásluhou předchozích opatření. Zřejmě tak předsudky o jejich nebezpečném charakteru korigovala.
- Sama sebe považuje za odborníka, který překonal svůj etnocentrismus. Odsuzuje „rozhodnutí civilizovaného Evropana nad primitivním životním stylem nomádů, které jako takové nepoznal, a proto je měří svým vlastním měřítkem a usiluje je změnit svými výchovnými metodami“ (s. 42).

Uváděním kladných vlastností Cikánů vyvolává Justinová úžas nad tím, jak krkolomně je dovede vždy postavit do „správného“ ideologického světla a jak je schopná si nevšímat rozporů ve svých vlastních hodnoceních.

- Eva Justinová čtenáře ujišťuje, že ani dobří cikánští žáci by neuspěli v náročných městských školách. Přitom jakékoli úspěchy těchto dětí sama okamžitě znevažuje. Když se například Wankerli chlubí, jak chytil zajíce holýma rukama – jeho výkon snižuje s tím, že zajíc jistě musel být nemocný nebo zraněný. Když jí Zweigerli dá hádanku, kterou

sama neumí uhodnout, interpretuje jeho chování jako nespolehlivost. A dále tvrdí, že cikánské děti nevnímají „duševní převahu gádže jako skličující.“ (s. 67)

- Pozitivním vlastnostem jako ochotě pomoci a ustoupit připisuje zjištěné pohnutky. „Pochvalně bývají s nápadnou četností zmiňovány **dobrosrdečnost**, laskavost a ochota pomoci. Z větší části pramení tato povolnost vůči cizím přáním, jejich měkkost a ústupnost před cizími nároky z nedostatku vlastní vůle, chybějící energie a iniciativy.“ (s. 75, zvýrazněno E. J.) Tiché chování dětí je pro ni potvrzením, že Cikáni nemají vlastní charakter, ani samostatnou vůli.
- Při drobných krádežích, například utrhne-li cikánské dítě jablko po cestě, nejedná prý pudově, ale podle jistých pravidel. Na jiném místě naopak hodnotí jejich chování jako pudové, protože údajně nemohou nic nechat jen tak ležet.

Ačkoli se Justinová při osobních kontaktech setkala s vlastnostmi, které by u kohokoli jiného hodnotila kladně, rasová ideologie jí to v případě Sintů nedovolila. Přitom se nemusela obávat kritiky svých protimluvů, protože její teze nakonec vždy odpovídaly jak politickým tendencím, tak i veřejnému mínění. Motivace pro udržení odstupu a pro vytěsnění náklonnosti vůči dětem, s nimiž si hrála a o nichž pochvalně psala, byla zajisté silná. Pozoruhodná je skutečnost, že si v některých případech zřejmě rozpor sama uvědomila, ale neusilovala o jeho vysvětlení. Justinová nechtěla nebo nemohla připustit, aby Sintové, ba ani jedinec z jejich řad, v čemkoli předčil Němce. Sdílela názor ideologického vůdce Adolfa Hitlera, který vzdělané černochoy zesměšnil výrazem „Zulukaffi a Hotentoti drezírovaní k duchovním profesím.“⁹⁴

I kdyby se však Eva Justinová s rasovou ideologií tolik neidentifikovala a dospěla při konfrontaci s realitou sama pro sebe k odlišným závěrům, v prostředí totality a nesvobody by ani jinak psát nemohla. Jakýkoliv úspěch, včetně akademického, byl podmíněn absolutním přijetím vládnoucí ideologie, hlavně v otázkách týkajících se rasové politiky. Silné působení autocenzury bylo dáno celkovým rasistickým prostředím, a proto lze zpětně těžko zjistit, jaký skutečně byl vlastní pohled Evy Justinové. Jestlipak se v ní odehrával vnitřní konflikt mezi přirozenou humanitou a ambicí fungovat ve společnosti? Někteří i nenacističtí obhájci Justinové si myslí, že byla vnitřně rozpolcenou nešťastnou zdravotní sestrou, která musela krotit své pravé lidské citění a trvale podávat očekávaný výkon. Podle jiných to byla zfanatizovaná nacistka, která s pýchou vyjadřovala své vnitřní přesvědčení, a lidské pohnutky vytěsňovala jako sentimentální.

94 Hitler 1924, s. 315

Ať už tak či onak, její poválečná obhajoba, že o genocidě Sintů a Romů rozhodovali politikové, je lichá. Eva Justinová mohla být o své odbornosti a vědecké erudici přesvědčena, ale žádná vědecká práce nemůže závěrem navrhnout hromadnou sterilizaci. V zasvěcených kruzích bylo navíc již v té době jasné, že koncentrační tábory nejsou „jen“ převýchovnými zařízeními. O politické reinterpetaci svého návrhu na genocidu ve smyslu romského holocaustu proto nemohla pochybovat.

| Sintska rodina na útěku. Z publikace R. Gilsenbacha „Oh Django, sing deinen Zorn“ |

Případný konflikt mezi humanitou a společenským fungováním byl umocněn působením Evy Justinové v Rasovém středisku. Tento institut, který zaštiťoval její doktorát a loboval za jeho obhajobu, se sice nazýval „výzkumný“, svým charakterem byl však spíše registračním a represivním úřadem úzce spolupracujícím s RSHA, tedy s centrální kriminální i tajných složek policie a SS. Poskytoval policii „odbornou“ personální asistenci a využíval jejího plošného pátracího aparátu. Úkolem Rasového střediska bylo od samého počátku „řešení cikánské otázky“. Od počátku bylo tedy nepřímou výkonnou složkou brutální rasové politiky Třetí říše. Takové pravomoci, jaké Evě Justinové Rasové středisko poskytovalo, by žádný doktorand na běžné vysoké škole nikdy neužíval. Režim se na její práci sice explicitně neodvolával, ale časový souběh jejího akademického ocenění a transportu německých Sintů a Romů do Osvětimi tvoří mezi „odbornou“ a politickou rolí Evy Justinové pevné pojítko.

Závěr

Největší selhání Evy Justinové, pokud vycházíme z její doktorské práce, spočívá v přijetí rasové ideologie v její extrémní podobě. Nikde sice nepropagovala vraždění Cikánů v koncentračních táborech, avšak minimálně ke konci války o něm musela vědět. Z toho, jak píše, nesporně vyplývá, že jejím cílem i cílem Rasového střediska byla „eliminace Cikánů“ z Německa. Pojem „eliminace“ zahrnoval zpočátku hlavně asimilaci, vyhoštění nebo sterilizaci. Po násil-

nostech páchaných na Židech a na obyvatelích v okupovaných územích však bylo jasné, že se jedná i o fyzickou likvidaci Romů. Eva Justinová tušila, že „potírání cikánského zlořádu“ spěje ke stejné podobě jako „konečné řešení židovské otázky“. Závěry její doktorské práce byly očekávány, neboť měly genocidu ospravedlnit. Neomluvitelným selháním Evy Justinové bylo tedy to, že pokračovala ve své činnosti i poté, co se dozvěděla o skutečných záměrech politického vedení. O otupeném citu pro lidskost svědčí ostatně i shodná svědectví několika Sintek, jejichž výpovědi získávala výhrůžkami a i ostríháním dohola.⁹⁵

Příběh Evy Justinové je mementem toho, co se už nikdy nesmí stát. Jsem ovšem přesvědčený, že kdyby dnes nastaly podobné okolnosti, jednal by nejeden „odborník“ podobně jako ona.

Snažil jsem se neprezentovat Evu Justinovou jako sadistickou obludu – jak by bylo ze zpětného hlediska nasnadě – i proto, abych nesváděl k vytěsnění jejího příběhu ze současného života do kategorie „patologie“. To znamená, aby místo mementa nevznikl další obětní beránek, který bere na sebe veškerou špatnost světa a zanechá zdání tlusté čáry za minulostí. Eva Justinová vedla své „výzkumy“ bez kritické sebereflexe a humánní zodpovědnosti, i když jí muselo být čím dál víc jasné, že na základě jejích „vědeckých“ posudků jsou vražděni lidé. Kromě obav ze ztráty postavení a prestiže ji na místě držel jistě i strach z reakce totalitního zřízení. Je otázka, jestli by se po odchodu Evy Justinové na osudu německých Sintů a Romů cokoli změnilo. Ale obstála by sama před sebou, a na pranyři historie by stálo jméno jiné.

Pro dnešního člověka v demokratickém prostředí s plnou rozhodovací kompetencí je volba kritické sebereflexe a zodpovědného, byť možná nepříjemného jednání, výslovně imperativem. Zavražděným Sintům nikdo život nevrátí, ale ohrožených lidí, etnik a přírody je i dnes dost.

95 Gilsenbach 1993, s. 98

Literatura

- ČERNÝ, V.: Rasismus, jeho základy a vývoj. Reedice podle Praha: Václav Petr, 1939 v Olomouci: Votobia, 1995. 90 s.
- GILSENBACH, Reimar: Oh Django, sing deinen Zorn. Sinti und Roma unter den Deutschen. Berlin: BasisDruck Verlag, 1993. 313 s.
- GILSENBACH, Reimar: Weltchronik der Zigeuner. Teil 4: 1930-1960. Frankfurt/Main: Peter Lang (Studien zur Tsiganologie und Folkloristik), 1998.
- HITLER, A.: Můj boj. Dva svazky v jednom. Původní vydání (první svazek) 1924, český překlad: Slavomír Michalčík. Místo vydání neuvedeno: Otakar II, 2000. 507 s.
- JUSTIN, Eva. Lebensschicksale artfremd erzogener Zigeunerkinder und ihrer Nachkommen. Dizer-tace na Matematicko-přírodovědecké fakultě Univerzity Friedricha Wilhelma v Berlíně. Berlin: Veröffentlichungen auf dem Gebiete des Gesundheitsdienstes, bd. 57, 4. Heft, 1944. 142 s.
- KLÍČOVÁ, Kateřina: Zpomalená kolečka aneb přehled výnosů a opatření ošetřujících kočování Ro-mů ve Francii. IN: Romano džaniben Ňilaj 2005. Praha: Romano džaniben s. 68–97.
- KRAUSNICK, Michail. Wo sind sie hingekommen? Der unterschlagene Völkermord an den Sinti und Roma. 1. vyd. Gerlingen: Bleicher Verlag, 1995. 251 s.
- KRAUSNICK, Michail. Auf Wiedersehen im Himmel. Die Geschichte der Angela Reinhardt. Mün-chen: Elefant Press / C. Bertelsmann Jugendbuch Verlag, 2001. 176 s.
- REINHARDT, Lolo. Überwintern. Jugenderinnerungen eines schwäbischen Zigeuners. Ed.: Monika Döppert. 1. vyd. Gerlingen: Bleicher Verlag, 1999.
- ROSE, Romani. Bürgerrechte für Sinti und Roma. 1. vyd. Heidelberg: Zentralrat deutscher Sinti und Roma. 191 s.
- SKUTNABB-KANGAS, Tove. Menšina, jazyk a rasizmus. 1. vyd. Bratislava: Kalligram 2000. 300 s.
- THOMASIUS, Jacob: Curioser Tractat von Zigeunern. Původní vydání 1652, překlad z latiny M. M. Johann Christoph Miethen. Drážďany a Lipsko, 1702.

Příloha

Posudek z pera Evy Justinové převzat ze sborníku „In Auschwitz vergast, bis heute verfolgt“ (V Osvětimi zplynování, dodnes pronásledování), vydaném Tilmanem Zülchem pro Společnost ohrožených národů. (Hamburg, 1979, 334 stran). Kromě článků od jednotlivých autorů německých, sintských, anglických, polských a dalších, jsou v knize uvedeny autentické dokumenty zejména z ob-dobí nacismu v Německu. Posudek Evy Justinové (s. 189–191) patří mezi ně. Vynechaná místa označená třemi tečkami jsou obsažena i v původním dokumentu. Do češtiny přeložila Tereza Hra-bovská.

Výzkumné pracoviště rasové hygieny
Říšského zdravotnického úřadu
Berlin-Dahlen
Unter den Eichen 82-84
Telefon 762957

Berlin-Dahlen, dne 10. července 1944

Adresát
Státní kriminální policie
Stanice kriminální policie, Berlin C2
Alexanderstr. 10
Služebna pro cikánskou otázku

Betr.: Zig.H45/41

Určení rasové příslušnosti :

- a/ Ludwig, narozen 23. 12. 1890
- b/ Margita, (roz. Balogh), nar. 17. 10. 1890
- c/ Ludwig, nar. 1. 10. 1912
- d/ Ottilie, nar. 8. 5. 1921
- e/ Anna, nar. 8. 2. 1923

Na základě vašeho přípisu ze dne 3. července 1941 vám postupujeme výňatek z posudku, který jsme v této záležitosti zaslali panu říšskému ministru vnitra.

Třebaže rodina popírá pokrevní příbuznost s Cikány, můžeme s jistotou určit rasovou diagnózu „Cikáni“, popřípadě cikánsko-negerští bastardi. Tento úsudek stvrzují:

- 1/ rasově psychologické znaky
- 2/ antropologické znaky
- 3/ genealogické údaje

Rodina pochází jak z otcovy tak z matčiny strany z vysloveně muzikantských rodů. Již tato skutečnost je nápadná a směrodatná. Otec se podle vlastní výpovědi nezúčastnil války, protože byl „moc slabý“. V roce 1925 opustila celá rodina Maďarsko a s tzv. cikánskou kapelou táhla do sousedních zemí, jakož i do Říše. V této době žila rodina ... mimo jiné v lázních

Bad Ems, Eisenachu, v Karlových Varech, Curychu, Královci, Lübecku, Regensburgu, Kemptnu, ve Štětíně, v Erfurtu, v Berlíně, ve Warnemünde a v Kodani. Od roku 1929 byl otec porůznu zaměstnán v Berlíně. V současnosti je angažován v baru „Femina“.

Již z těchto několika údajů vyplývá, že rodina ... je podezřelá z cikánské příslušnosti. Stěhování a kočování patří mezi typické zvyklosti a chování charakteristické pro středoevropské Cikány.

Ačkoliv zevnější vzhled příslušníků rodiny není typicky cikánský, nýbrž s výjimkou matky nám dovolují pomýšlet na cikánsko-negerské bastardy, jejich gesta, afektovanost a celkové chování je nejen nám cizorodé, ale přímo svědčí pro cikánský původ. Zdánlivě městský způsob vystupování, přizpůsobivost k emočně povrchním podnětům a vlivům okolí, nestabilita, slabý úsudek neodpovídající věcným úvahám a závěrům, absence stanoviska, absence názoru, nepevnost vnitřních postojů, to vše i při jejich mazanosti a prohnanosti vypovídá o v jádru vysoké naivitě a primitivismu, s čímž se nesetkáme u usedlých Evropanů s vyvinutým smyslem pro práci. Při mluvním projevu užívají neustále jakési zvláštní obraty, jednáním a nejrůznějšími hlasovými prostředky se snaží zaujmout a zapůsobit, což je opět typické pro nám cizorodou cikánskou primitivnost.

Silný bezprostřední dojem, že máme co do činění s lidmi nám nepříbuzné krve, je vyvolán nejen celým jejich projevem, ale i jejich vnějškovými znaky. Mohu zde poukázat na výsledek antropologického výzkumu a na přiložené diapozitivy.

Pokud bychom nebyli zcela přesvědčeni na základě zavedených rasově biologických znaků, že rodina je cikánského a nikoliv maďarského původu – a i kdybychom odhlédli od primitivních negroidních rysů – pak genealogická data umožňují stanovenou rasovou diagnózu potvrdit. Dovoluji si poukázat na přiloženou tabulku předků Lájoše.

Z této tabulky vyplývá, že všichni jeho předci byli hudebníci pocházející z Maďarska a Sedmihradska, „vlasti“ Cikánů-muzikantů. Vyskytující se příjmení patří k těm, která nám jsou známa jako příjmení maďarských Cikánů. Ze strany otce jsme měli k dispozici církevní registraci praprarodičů Lájoše Obsahovala tyto údaje: Prababička a pradědeček Lájoše byli oddáni 29. 4. 1863 v Ipolysaghu. Rodiče pradědečka Ludovicuse ... byli ... Georgil a Lakatoš. Teresia neo-ungarum, rodiče prababičky Patei, Franciscus a Niklos, Maria neo-ungarorum.

Cikánský původ rodiny potvrzuje označení rodičů praděda jako musici neo-ungarum. Výraz „Neu-Bauern“ (noví sedláci) a „Neu-Ungaren“ (új Magyar – noví Maďaři) se používal všeobecně pro Cikány od druhé poloviny 18. století podle nařízení císařovny Marie Terezie.

Fakt, že je tato cikánská muzikantská rodina pokrevně spřízněna a že se její členové vdávají a žení mezi sebou, je jasně patrný z rodové tabulky. Podle našeho šetření by mohly v krvi této cikánské rodiny být i příměsi krve negroidní.

Protože se jedná o maďarské státní příslušníky, pojistila jsem se proti námitkám z maďarské strany jak v Budapešti, tak i v Berlíně, a u Maďarské národní fronty jsem vznesla dotaz na tuto rodinu a požádala o posudek na ni.

V Budapešti je rodina známá jako cikánští hudebníci, což jsem zjistila v telefonickém rozhovoru s Budapeští.

Taktéž vedení maďarské Národní fronty je považuje za Cikány a z důvodu svého rasového původu nejsou bráni jako rovnocenní členové společnosti.

Berlín, 20. 7. 1941 Eva Justin

Summary

The Doctoral thesis by Eva Justin and Its Political and Ideological Background

Eva Justin was born on 23 August 1909 in Dresden. In 1933 she graduated from high school and studied to be a nurse. In 1936 she went to work at the Racial Research Center, where she stayed until the end of the war. In the fall of 1942, doing research on her doctoral thesis, Eva Justin came to a Catholic children's home, "St. Josephspflege" (St. Joseph's Care) in Mulfingen in Württemberg. For six weeks she observed and measured the children in institutional care. The majority of the parents of the detained children were in concentration camps at that time. The children met with the same fate a year and a half later: on May 12, 1944, 39 children from the St Josephspflege children's home were deported to Auschwitz-Birkenau. Only four survived.

"To carry out the directives of the Nuremberg laws, i.e., the law concerning preservation of blood and German honor" from 15 September 1932 and the law concerning inherited health from 18 October 1933, the combination 'Gypsies and Gypsy Mischlinge (mixed races)' is presented. Her thesis concentrated on Württemberg. She worked mainly on genealogy to obtain an overview of the identity of all Sinti in Württemberg ten generations back and detailed characteristics of 148 Sinti who grew up in the preceding 50 years in social care. She described their origin, the time spent in foster care, childhood, growing up and adulthood. She also briefly mentioned their children. Her sources were individual Sinti, workers of all the children's homes, social offices and foster families, and conversations about the Sinti children they took care of plus information from employers, social workers, pastors, mayors, neighbors, police, and school officers. The results of her research and mainly her commentary and ideological evaluation ("expert reports") became a part of the contemporary complex mechanism which finally liquidated the "population of a foreign species." Whether the author herself wanted to or not, she justified the genocide of the Roma.

In her thesis she described in detail and commented on the behavior of Sinti children. She examined their experience, sense of orientation, tenacity, creation of internal group hierarchies, thoughtfulness. She wrote that the Sinti like to exaggerate and have a different relationship to reality from Central Europeans. She went on a hedgehog hunt with some Sinti children and concluded that they are willing to participate, obedient, modest, friendly, quiet, goodhearted, lively, normal, cunning; they are natural and harmonious dancers, careful, step aside to let others by, quick at picking up fruit. The boys are not appropriate for hard work, but they don't provoke others; they try to go unnoticed; they have a good orientation sense going through the woods, show remarkable stamina, do not complain of pain, ask riddles, look out for adults, have good ability to make contact.

Yet Justin was always able to place the children in the "correct" ideological light without seeming to notice the contradictions in her evaluations. Positive characteristics like willingness to help and stepping aside she ascribed to selfishness. A strikingly large number were praised for good heartedness, kindness and willingness to help. But the source of this compliance toward others' wishes was an insufficiency of their own will, lack of energy or initiative. The quiet behavior of the children came – according to Justin – from the fact that Gypsies don't have their own character or independent will. Small thefts, e.g. a Gypsy child picking up apples on the road, were not instinctive but followed certain patterns. In another place, however, their behavior was called instinctive, because apparently they cannot leave anything just lying there. She discussed beginning school success of Sinti children but gradual worsening in subjects based on the use of developed thought. This is the general situation of bilingual children who don't get enough stimulation in their mother tongue, but she attributed their disinterest in education, discipline and their inability to think abstractly to their Sinti race. On one hand, Justin confessed that the Gypsy children were subject to school plans made for German children, but she described them as members of a "primitive tribe" for not succeeding. Yet despite repeated declarations of the "primitive character" of the Sinti she affirmed that the charges were capable of education. She agreed with the teachers of Sinti children in that they were decidedly not weak-minded.

In the conclusion of her thesis, she judged that "the question of Gypsies and Gypsy Mischlinge" in form a "a part of the problem of asocials" did not threaten the German nation as much as Jewish intelligence. Nevertheless Gypsies required continuous care which the German nation could not permanently permit and therefore she suggested their sterilization.

Justin also recognized an inhuman approach toward Gypsies in the course of history. She wrote of their lack of rights and the repressive approach to Sinti by the members of the "civilized nation," but she also wrote about their criminal behavior. Using terminology of those times Justin expressed herself for the integration of Sinti into the whole society: "At the end it depends on this: Are these primitives capable of belonging and to what extent – mainly in our own interest – may we integrate them?"

Although Justin through her personal contacts met with characteristics which she would evaluate positively, racial ideology did not allow it in the case of Sinti. Her thesis finally always echoed political tendency and public opinion. Motivation for keeping a distance from those whom she wrote about was surely strong. She did not want to or could not admit that Sinti, not even one of them, were in anyway was superior to a German. Even if she did not identify so strongly with the racial ideology, in that atmosphere of totalitarianism and lack of freedom she could not write anything else. Some even non-Nazi defenders of Justin thought that she was an ambivalently unhappy nurse who had to tame her real human feelings and always turn in expected results. According to others she was a fanatic Nazi who, with pride, expressed her inner convictions.

Her postwar defense that politicians decided on the genocide of Sinti and Roma was false. However, although Eva Justin was tried for "limiting the personal freedom in public function resulting in death," in 1959 the case was dismissed because allegedly she was not responsible for the decree of Heinrich Himmler and the subsequent implementation of his orders.

In the postwar years, she practiced as what is now termed a child psychologist. In 1966 Eva Justin died in Frankfurt-on-Main.

An addendum to this article is an authentic "racial evaluation" by Eva Justin.

Her "racial expert evaluation" of a five-member family, after considerable research into their history and activities, states that although they do not seem typically Gypsy, genealogical data establishes that they are a family of Gypsy musicians and Negro bastards and, because of their racial origin, are not considered equal to members of German society.

Valerie Levy

Romano džaniben – jevend 2005

Časopis romistických studií

Vydává o. s. Romano džaniben
Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300

Šéfredaktorka: Milena Hübschmannová
Výkonné redaktorky: Lada Viková a Helena Sadílková
Technický redaktor: Peter Wagner
Sazba: Petr Teichmann
Tisk: PBtisk, Příbram

Recenzovali:
PhDr. Renata Weinerová, CSc. a Mag. Dr. phil. Dieter Halwachs

Produkcí zajišťuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz

Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 140 Kč
Roční předplatné: 280 Kč (včetně poštovného a balného)

ISSN 1210-8545
Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.